

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

**Всеукраїнський науково-практичний семінар
«Розвиток освіти в добу Української революції
(1917–1921)»**

*Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару*

17 травня 2017 року

Київ – 2017

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 9 від 30 травня 2017 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редкол.), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Зозуля С. М., кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Страйгородська Л. І., кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Літературний редактор:

Мося І. А., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Гавриленко Т. Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка;

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Р 64 **Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)** : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Страйгородська Л. І. ; літ. ред. Мося І. А.]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2017. – 103 с.

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару «**Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)**», що відбувся в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст публікацій несе автор.

<i>Антонець Н. Б.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ СПІЛКИ (1917)	36
<i>Бричок С. Б.</i> ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ВОЛИНІ	38
<i>Гудовсек О. А.</i> ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	40
<i>Селецький А. В.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ СЕКРЕТАРІАТУ ОСВІТИ УНР З УКРАЇНІЗАЦІЇ ШКОЛИ	41
<i>Січкач А. Д.</i> ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ ЗА МАТЕРІАЛАМИ З'ЇЗДУ ДІЯЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (Київ, 10–13 січня 1919 рік)	44
<i>Антипін Є. Б.</i> ІДЕЇ ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЦІ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)	45
<i>Бондарчук Л. М.</i> СТОРІНКА ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА	47
<i>Вознюк О. В.</i> ЕТНОКОНФЕСІЙНІ ГРОМАДИ В ПОШИРЕННІ ЗНАНЬ У ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)	49
<i>Шелюк Г. В.</i> УКРАЇНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ВОЛИНІ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	50
<i>Шпичак І. П.</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦВІХУ В УКРАЇНІ (1920 р.)	52
Розділ 3. ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ	54
<i>Кульбіда С. В.</i> ПЕРШІ ЗАХОДИ З НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ НЕЧУЮЧИХ У ПЕРІОД ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	54
<i>Кравець Н. П.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ М. М. ТАРАСЕВИЧА В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ	57
<i>Бащенко К. О.</i> ПОСТАТЬ ІВАНА СОКОЛЯНСЬКОГО В ПЕРІОД 1917–1921 РОКІВ	59
<i>Іванюшева Н. В.</i> ДАКТИЛЬНА АБЕТКА ДВАДЦЯТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	61
<i>Лещенко Л. О.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕЧУЮЧИХ АКТИВІСТІВ ПЕРІОДУ 17–21 РОКІВ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ	63
<i>Мужайло І. С.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДЛЯ ГЛУХИХ НА ПОЛТАВЩИНІ.....	65
Розділ 4. ПОСТАТІ ОСВІТЯН ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	68
<i>Гауриленко Т. Л.</i> С. О. СІРОПОЛКО ПРО НОВУ УКРАЇНСЬКУ ПОЧАТКОВУ ШКОЛУ	68
<i>Лашко М. В.</i> ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРІНЧЕНКО В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	70
<i>Мосія І. А.</i> БАГАТОГРАННА ОСОБИСТІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА.....	71
<i>Олійник В. В.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. ДУРДУКІВСЬКОГО ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	73

час в Україні закликом Песталоцці: “Геть слова” [1, с. 3] та вченням Шопенгауера, сутність якого зводилася до того, що книга “паралізує в дитині натуральні прагнення до діяльності” [1, с. 4]. Своє твердження: “Без голови не потрібно й рук” він пояснив тим, що вирізування, наклеювання та інші види ручної праці – речі дуже гарні, однак “самі по собі вони енергії не виховують” [1, с. 4]. Учений зазначив, що тільки робота думки створює запас внутрішньої енергії, котра забезпечує моральну непохитність і силу для праці. Доповідач аргументовано доводив значення книги для “пробудження роботи думки” та активного прояву творчості дитини [1, с. 5–6]. Згідно з тезами, ухваленими з’їздом за матеріалами доповіді Родникова, “трудове виховання разом з ручною працею мають надбавити більше духовної енергії вихованцю”, а найважливішим засобом цього надбання – є книга [1, с. 7].

Пріоритетними напрямками розбудови українського дошкілля за матеріалами загальних слухань (13 січня 1919 р.), на нашу думку, були: забезпечення на наукових засадах “вироблення” національної системи дошкільного виховання [1, с. 63] та розроблення концепції щодо підготовки фахівців (передбачено створити комісію “щоб розглянути в деталях питання підготовки працівників по дошкільному вихованню...”) [1, с. 94].

Список використаних джерел

1. Труди з’їзду діячів Позашкільної Освіти й дошкільного виховання в Києві 10–13 січня 1919 року / за ред. М. Ільїнського. – Кам’янець на Поділля, 1919. – 97 с.

Є. Б. Антунін

ІДЕЇ ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЦІ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)

Соціально-економічні перетворення, що були спричинені створенням нової держави, намаганням формування нового суспільства в роки Української народно-демократичної революції (1917–1921), змінили ключові запити на освіту. Потреба виховання свідомих, активних, творчих громадян нової держави зумовила оновлення мети виховання та навчання дітей. Свідченням означених змін були запити практиків освіти щодо забезпечення цього питання. Так, 20.09.1917 року вчитель початкової школи П. О. Шерстюк подав листа до Генерального секретаря народної освіти УНР із запитом на отримання програм для нової української школи. За словами автора листа, громадськість вимагала від школи виховувати не білоручок, а людей, здатних до свідомого та розумного господарства [8]. Трудове виховання дітей зайняло вагоме місце в системі освіти УНР.

Попри складність історичного моменту, педагогічна думка розвивалась у контексті ідей трудового виховання дітей. Зазначимо, що педагоги доби Української революції (С. Русова, О. Музиченко, М. Котляренко) розглядали трудове виховання в широкому його розумінні. Ідеї трудового виховання дітей лягли в концепцію нової (на той час) школи. О. Музиченко зазначав,

що школа має не навчати, а виховувати розум дитини. Педагог пропонував реалізовувати творчість дитини, спонукати її до самостійної напруженої думки задля здобуття нового знання [3, с. 3–10]. М. Котляренко пропонував використання ручної праці як знаряддя для вивчення наукових знань та ознайомлення з життям. Дослідження трудових процесів та окремих їх складових, на думку педагога, мали стати основою шкільної науки [2, с. 11–14].

Педагоги доби Української революції (1917–1921) вважали, що школа має перетворити саме життя на підручник для дітей. Реалізацію цього вони бачили у впровадженні трудового принципу в навчання та виховання дітей. Діти мали розуміти трудові процеси, що оточували їх у житті, та долучатися до посиленої їм праці [4, с. 228–235].

Поширення ідей трудового виховання дітей у педагогічній думці того часу було суголосним державному регулюванню питань навчання та виховання дітей. Вважаючи ручну працю основою цього процесу для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, Міністерство народної освіти УНР організувало Музей ручної праці, що мав стати установою розбудови національного виховання. При музеї мали бути організовані: класи праці, лабораторія для дослідження методів трудового виховання дітей, педагогічна бібліотека. Також організовано курси для працівників усіх типів дитячих установ [5].

Студіювання “Проекту Єдиної школи на Україні” засвідчує, що мета освіти полягала у формуванні свідомих та активних громадян, здатних до активної творчої діяльності в суспільстві [6]. Це призвело і до зміни мети трудового виховання – від підготовки дитини до виконання певних трудових дій до формування трудових навичок у широкому сенсі. Соціально-економічні та політичні зміни становища УНР у ці роки стали на заваді реалізації означеної мети в програмах окремих предметів. Тому програми з філософської пропедевтики, англійської мови, педагогіки, руханки, рукодільництва, домоводства, що мали бути надруковані в третій книзі програм до “Проекту Єдиної школи на Україні”, так і не були надруковані [7].

Для сучасних змін освітньої політики в Україні вагомим джерелом інформації може стати вивчення педагогіки доби Української революції (1917–1921) для мінімізації ризиків, необхідних для ефективного здійснення завдань виховання дітей, зокрема трудового. Пошуки шляхів реформування дошкільної та початкової освіти спрямовуються на визначення можливостей формування свідомої, активної особистості, що здатна до творчої діяльності та самореалізації в житті.

Актуальною сьогодні постає проблема цінності праці та розуміння її як необхідного чинника розвитку особистості. Тож можливим стає використання ідеї О. Музиченка про працю не тільки для фізичного розвитку, а й для розумового. Ідея М. Котляренка про працю як інструмент формування наукових знань стане в пригоді для формування ключових

(життєвих) компетентностей, зазначених у “Концепції нової української школи” [1].

Список використаних джерел

1. Концепція нової української школи [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>. – Назва з екрана.
2. Котляренко М. Ручна праця в школі / М.Котляренко // Вільна Українська школа. – 1918–19 н.р. – № 10. – Т. 2. – С. 11–14.
3. Музиченко О. Реформа школи чи шкільні реформація / О. Музиченко // Вільна Українська школа. – 1918–19 н.р. – № 10. – ТОМ 2. – С. 3–10.
4. Тушкан П. Загальні завдання сільсько-господарської освіти на Вкраїні / П. Тушкан // Вільна Українська школа. – 1918. – № 8–9. – С. 228–235.
5. ЦДАВОУ, Ф. 2201, Оп. 1, Спр. 58, Арк. 15–16.
6. ЦДАВОУ, Ф. 2201, Оп. 1, Спр. 676, арк. 3.
7. ЦДАВОУ, Ф. 2582, Оп. 2, Спр. 43, Арк. 19–21.
8. ЦДАВОУ, Ф. 2581, Оп. 1, Спр. 10, Арк. 5–6.

Л. М. Бондарчук

СТОРИНКА ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

У 1917–1920 рр. початку ХХ ст. було заборонено існування університетів як вищих навчальних закладів. Керівники Наркомату освіти УСРР оголосили їх “буржуазними” центрами, яким не місце в новому комуністичному суспільстві. Тому в Києві було ліквідовано окремі вищі школи – Імператорський Університет св. Володимира, Учительський інститут, Вищі жіночі курси. Натомість їх об’єднали й створили Київський інститут народної освіти ім. М. П. Драгоманова (КІНО). Це був навчальний заклад для підготовки вчительських кадрів.

Слід зазначити, що М. Драгоманов був саме тим духовним лідером, на ідеях якого зростала ціла плеяда діячів української культури, науки й освіти, зокрема І. Франко та Леся Українка, і який закликав до відродження мови та культури, повернення українства до власних коренів, створення національної системи освіти й виховання.

Утвердженню закладу в новому статусі сприяли такі видатні особи, як: М. Грушевський, С. Єфремов і М. Зеров, А. Астряб, С. Чавдаров, В. Майборода, Н. Дем’яненко та інші.

Новий навчальний заклад (КІНО) розміщувався та працював у приміщенні Імператорського Університету св. Володимира і за його стандартами. Цьому сприяли М. Грушевський, С. Драгоманов, А. Кримський, С. Русова, М. Зеров, О. Оглоблін, С. Чавдаров, Г. Де-Метц, О. Гіляров, С. Ананьїн, О. Покровський, Д. Граве, М. Крилов, О. Фомін, М. Холодний, С. Реформаторський, А. Астряб, Й. Косоногий та багато інших видатних діячів, які тривалий час працювали в Київському педагогічному інституті.

Відомості про авторів

Антипін Євген Борисович, старший викладач кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Антонець Наталія Борисівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

Баліка Людмила Миколаївна, викладач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Бащенко Тетяна Павлівна, аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Березівська Лариса Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Бондаренко Вікторія Володимирівна, старший науковий співробітник Педагогічного музею України

Бондарчук Людмила Миколаївна, аспірант кафедри освіти дорослих факультету підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Бондарчук Оксана Борисівна, завідувач відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Бричок Світлана Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Вараксіна Наталія Володимирівна, завідувач відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Венгловська Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка

Вознюк Оксана Василівна, асистент кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Гавриленко Тетяна Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

Гайда Лариса Анатоліївна, методист, керівник музею історії освіти Кіровоградщини комунального закладу “Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського”

Гудовсек Оксана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Гупан Нестор Миколайович, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Дубрівна Галина Миколаївна, старший викладач кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Зайченко Іван Васильович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України

Іванюк Ганна Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка

Іванюшева Наталія Василівна, перекладач Київської організації Українського товариства глухих

Іващенко Віра Миколаївна, старший науковий співробітник відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Капелюшний Валерій Петрович, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кемпе Вероніка Юрївна, завідувач сектору обслуговування, соціокультурних комунікацій та міжнародних зв'язків відділу науково-документного забезпечення та соціокультурної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Коляда Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кравець Ніна Павлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психокорекційної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Кравченко Оксана Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кропочева Наталія Миколаївна, науковий співробітник сектору джерелознавства та біографістики відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Кульбіда Світлана Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Лашко Михайло Васильович, кандидат педагогічних наук, молодший науковий співробітник Київського університету імені Бориса Грінченка

Лещенко Леся Олександрівна, учитель жестової мови ЗСШ № 6 м. Харкова

Лопатко Любов Анатоліївна, здобувач кафедри освіти дорослих факультету підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Міхно Олександр Петрович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, директор Педагогічного музею України

Мося Ірина Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Мужайло Ірина Сергіївна, учитель В(З)СШ № 27 м. Києва

Олійник Валентина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом

Осьмук Наталія Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Палійчук Руслана Іванівна, завідувач сектору рідкісних видань відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Петренко Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики Рівненського державного гуманітарного університету, директор Науково-методичного центру інноваційних технологій НАПН України

Попович Анжеліка Станіславівна, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Потапенко Єлизавета Петрівна, магістрант кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Рудницька Тетяна Олександрівна, старший науковий співробітник Педагогічного музею України

Селецький Андрій Васильович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та

аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Січкач Алла Дмитрівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка

Стельмашук Жанна Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Страйгородська Людмила Іванівна, кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Тарнавська Сніжана Вікторівна, кандидат історичних наук, завідувач сектору джерелознавства та біографістики відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Ткач Марина Сергіївна, магістрант кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Шелюк Галина Василівна, викладач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Шпичак Інна Петрівна, старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти